

3. Бойчев І. І. Практикум з організації культурно-дозвілдової діяльності учнів / І. І. Бойчев ; під ред. О. С. Цокур. – Одеса, 2003. – 16 с.
4. Бойчев І. І. Професійна підготовка майбутніх учителів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів в контексті проблем педагогіки вищої школи / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 12. – С. 3–7.
5. Бойчев І. І. Специфіка педагогічної організації культурного дозвілля учнів / І. І. Бойчев // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 17. – С. 3–7.
6. Бойчев І. І. Стан проблеми підготовки майбутнього вчителя як менеджера сфери дитячого дозвілля в зарубіжній педагогіці / І. І. Бойчев // К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 2004. – С. 53–56.
7. Бойчев І. І. Щодо діагностики дозвілдової культури майбутніх фахівців / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Спецвипуск // Проблеми соціалізації майбутніх фахівців у контексті вимог Болонського процесу. – Одеса, 2004. – С. 23–28.
8. Бойчев І. І. Щодо сутності сучасної концепції організації професійної підготовки майбутніх учителів / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2002. – Вип. 4–5. – С. 139–141.
9. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навч. посіб. для вузів / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 207 с.
10. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. / В. Є. Сорочинська. – К. : Кондор, 2005. – 198 с.
11. Робота соціального педагога в закладах освіти. Конспект лекцій для студентів спеціальності „Соціальна педагогіка та практична психологія” / Л. П. Сокольська. – Хмельницький : ХНУ, 2006. – 98 с.

Анотація

И.А.Яворская

Роль социального педагога в организации культурно-досуговой деятельности ученической молодежи

В статье рассматриваются вопросы роли социального педагога в организации культурно-досуговой деятельности с учениками в общеобразовательной школе, а именно определены функции и цели к такому роду работы социальных педагогов в школе.

Ключевые слова: *социальный педагог, общеобразовательная школа, культурно-досуговая деятельность.*

Summary

I.O.Yavors'ka

Role of Social Teacher in Organization of Cultural and Leisure Activity of Young People at School

The questions of role of social teacher in organization of culture and leisure activity with pupils at general school are studied in the article, namely the functions and aims to such sort of work of social teachers at school are determined.

Key words: *social teacher, general school, general school, cultural and leisure activity.*

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 78.071.4 : 37.041 (45)

Г.В.ЯКІВЧУК,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Самоосвітня діяльність як умова виховання особистості майбутнього вчителя музики

У статті розглядається питання виховання особистості майбутнього вчителя музики на факультетах мистецтв, де самоосвітня діяльність виступає як один із основних компонентів цього процесу.

Ключові слова: *самоосвіта, самоосвітня діяльність, особистість майбутнього вчителя музики, виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Наука, середня і вища школа переживають сьогодні значні труднощі тому, що ще достатньою мірою не володіють самоорганізацією, самоврядуванням особистості, необхідними знаннями про самовдосконалення особистості і комплексом самопізнання, самовиховання і самоосвіти у формуванні особистості [1, с.19].

Постійні зміни, які відбуваються в суспільстві та освіті, збільшення обсягу самостійної пізнавальної діяльності студентів у навчальному процесі, активна участь у різних видах

діяльності, вимагають не лише оволодіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками, а й творчого застосування їх у практичній діяльності майбутнього вчителя. Потреба у самоосвіті стає внутрішньою силою, яка спонукає людину до активної дії лише тоді, коли вона усвідомлюється особистістю, і стає зрозумілою як значення, надає суспільство даній потребі. Саме сьогоднішнє суспільство відчуває необхідність у підвищенні науково-технічного й культурного світогляду його членів, тому суспільне значення самоосвіти постійно зростає.

Вирішення цих проблем потребує пошуків та розробки шляхів виховання творчої особистості на всіх етапах навчання. Одним із них є забезпечення розвитку самоосвіти кожного студента, підвищення результативності навчально-пізнавальної діяльності, на якій розгортається самоосвітня діяльність.

Аналіз досліджень і публікацій... Багатопланову і складну проблему самоосвітньої діяльності досліджували як педагоги, так і психологи. Теоретико-методологічні аспекти самоосвіти розкриті в працях класиків світової педагогічної думки (Я.Бурлака, Л.Вовк, А.Громцева, О.Духнович, А.Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський). Психологічним основам самоосвіти особистості присвячені праці Л.Виготського, Л.Вовка, О.Леонтєва, Ю.Кулюткіна, Н.Жинкіна, Г.Закірова, Н.Половнікової, Л.Рувинського, С.Рубінштейна та ін.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є зосередження уваги на самоосвітню діяльність майбутнього вчителя музики у виховному процесі навчального закладу в різних видах педагогічної та художньо-творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу... Для педагога робота над собою – необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму, зазначає І.Зязюн [2, с.40]. Справжнім педагогом-професіоналом може бути вчитель, який протягом усього життя самоудосконалюється.

Проблема самоосвіти є актуальною і в розвитку освіти вчителів мистецьких дисциплін. Наприклад, О.Рудницька у праці „Педагогіка: загальна та мистецька” [3] обґрунтовує методи самонавчання та самовиховання майбутніх вчителів мистецького профілю. О.Теплова досліджує та обґрунтовує шляхи формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики, де самоосвіта виступає як важлива складова цього процесу [4]. У дисертаційному дослідженні Н.Сегеди „Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації” самонавчання студентів виступає як один із важливих засобів [5].

У сучасній науково-педагогічній літературі під самоосвітою розуміється спеціально організована, самодіяльна, систематична пізнавальна діяльність, спрямована на досягнення певних особистісних або суспільно значимих освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних і професійних запитів і підвищення кваліфікації. Самоосвіта – це освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Вона є невід’ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань [6, с.296]. Отже, самоосвіта – це система розумового і світоглядного самовиховання, що веде до вольового та морального самовдосконалення.

Самоосвіта не може здійснюватися та розвиватися без участі емоційних та вольових сфер особистості. Тому при формуванні у студентів потреби в самоосвіті важливо враховувати характер і зміст самостійної роботи: відповідність інтересам, доступність у подоланні інтелектуального бар’єру тощо. Не менш важливим є факт усвідомлення мотивів самоосвіти, об’єктивної і суб’єктивної значущості, теоретичної і практичної підготовки студентів, ступення оволодіння вмінням здійснювати самостійну роботу, фізіологічного і емоційного стану та інших факторів. Самоосвіта тісно пов’язана з навчально-виховним процесом. Як зазначає В.Буряк [7, с.56], самоосвіта і навчання збігаються у дуже важливому кінцевому результаті діяльності – у набутих знаннях та інтелектуальному розвитку особистості. Отже, можемо зробити висновок, що через самоосвіту студентів можна використовувати найбільш доцільні й допустимі методи самостійного оволодіння знаннями. Тобто, навчання та самоосвіта повинні йти паралельно, взаємно збагачуючи й доповнюючи одне одного. Слід наголосити, що оволодіння всім комплексом самоосвітньої діяльності буде можливе та ефективно при відповідній організації навчальної роботи студентів у сучасних навчальних закладах.

О.Рудницька наголошує, що найважливішим критерієм освіченої людини є вміння вчитися. На думку вченої, головним є не сума знань, а засвоєння способів їх самостійного набуття. Особистісну спрямованість мистецької освіти можна проілюструвати трьома аспектами навчально-виховного процесу: пізнанням предметного світу, культурою спілкування, потребою в самоосвіті [8, с.329]. Будь-який навчальний заклад дає лише основну освіту, яка повинна продовжуватися самою особистістю шляхом самонавчання та самоосвіти. Саме у навчальному закладі потрібно формувати певну мотивацію до самоосвіти. З цього приводу О.Рудницька стверджує, що для такого саморозвитку потрібен ще й досвід самоосвіти, якого не можна набутти автоматично у

процесі загальної навчальної діяльності – це передбачає спеціальну роботу. Отже, на думку вченої, підготовка до самоосвітньої діяльності включає два провідних завдання: навчити методам, формам, засобам її здійснення і виховувати особистісну спрямованість на її виконання [3, с.176].

Від рівня сформованості інтелектуальних умінь, пізнавальної активності, ступеня розвитку розумових процесів, морально-вольової і мотиваційної сфер залежить і рівень самоосвіти особистості. У цьому зв'язку М.Галузинська виділяє кілька видів самоосвіти:

- найвища – самоосвіта стає постійною життєвою потребою людини, безперервним процесом дослідницького характеру;
- висока – систематична цілеспрямована самоосвіта на основі оволодіння технологією даного виду діяльності;
- середня – ситуативна самоосвіта на тлі інтересу до знання, задоволення виниклої пізнавальної діяльності;
- низька – спонтанна (позасистемна) самоосвіта часто під впливом зовнішніх обставин при відсутності належним чином розвинутої пізнавальної культури [1, с.31].

Самоосвітню діяльність особистості Н.Бухлова розглядає як сукупність декількох „само”, і серед них:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибирати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомити свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планування, організація робочого місця та діяльності;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- самовиховання та саморозвиток – результат самоосвіти [9, с.28].

Отже, завдання сучасного навчального закладу – створити умови, за яких усі ці якості особистості могли розвиватись та удосконалюватись. З цього приводу О.Рудницька підкреслює, що потрібно навчити студентів відповідати на запитання: „Як досягти поставленої мети?”, оскільки одного бажання, спрямованості й навіть вияву належної активності недостатньо. Потрібен ще й досвід самоосвіти, якого не можна набути автоматично у процесі загальної навчальної діяльності – це передбачає спеціальну роботу [1, с.176].

Таким чином, одним із важливих завдань виховання особистості майбутнього вчителя музики стає підготовка саме до зазначеної спеціальної діяльності – самоосвітньої, яка починається з того моменту, коли з'являється конкретна програма, яка визначає цілі та завдання. Аналіз самоосвітньої діяльності дає можливість виділити певний алгоритм або послідовність етапів, котрі притаманні будь-якій діяльності: цілепокладання, планування, організація, реалізація, аналіз [9, с.15].

Розглянемо більш детально етапи, які складають власне процес самоосвіти. Перший етап – цілепокладання – включає: вільний вибір кола проблем; здатність свідомо ставити мету й досягати її; вміння проявляти інтелектуальні та вольові зусилля для її досягнення. На другому етапі – планування – студент обирає форми та засоби самоосвіти. Це може бути індивідуальна самоосвіта, яка передбачає безпосередньо самостійне опрацювання джерел інформації (робота з книгою, отримання інформації за допомогою комп'ютера, Інтернету, перегляд телепередач, прослуховування радіопередач, робота з періодичними виданнями тощо) та колективні форми самоосвіти (робота в різноманітних гуртках, відвідування факультативів, підготовка до семінарів, конкурсів, конференцій тощо).

Отже, здатність до планування – це:

- вміння раціонально розподіляти сили, час та засоби в самостійній навчальній діяльності;
- вміння виділити проміжні цілі.

Етап організації включає в себе власне пошук відповідної інформації (це похід в бібліотеку, на засідання гуртка, знаходження інформаційного джерела інформації, відповідна організація свого робочого місця тощо). Студент повинен мати здатність до самоорганізації, що включає в себе ряд компонентів, це:

- вміння мобілізувати себе; цілеспрямовано, активно використовувати всі свої можливості для досягнення поставленої мети;
- вміння раціонально використовувати час, сили, засоби.

Етап реалізації передбачає безпосередню працю з джерелами інформації. На цьому етапі дуже важливо враховувати рівень підготовки студента до такої діяльності (а саме: рівень

сформованості пізнавальної самостійності, рівень загальногуманітарних, психолого-педагогічних, фахових знань, умінь та навичок, рівень інтелектуально-розумового потенціалу).

На етапі **аналізу** здійснюється самоконтроль за результатами своєї роботи та вносяться певні корективи. Така діяльність синтезуюча і потребує наявності таких якостей особистості як:

- розвинену здатність до самоконтролю (властивість особистості знаходити й виправляти свої помилки та недоліки в будь-якій діяльності);
- адекватну самооцінку (здатність особистості об'єктивно оцінювати свої можливості, особистісні якості й досягнення в навчальній діяльності);
- здатність до рефлексії й коригування (осмислення особистістю процесу й результату цього виду діяльності, усвідомлення й виправлення своїх недоліків з метою підвищення ефективності розв'язання поставлених завдань) [9, с.16].

З огляду на вищесказане, можемо виділити основні напрямки діяльності із самоосвіти майбутнього вчителя музики, яка має певні завдання: поглиблення та розширення знань про різні види музичного мистецтва, історію української музики, музичного фольклору та музичної культури різних країн; збагачення емоційно-ціннісного досвіду сприймання музичних творів, виділення в них виховного потенціалу; набуття практичних виконавських вмінь (вокальних, інструментальних, диригентських); досвіду інтерпретації, імпровізації музичних творів; опанування професійними методиками викладання музики в школі та дошкільному закладі, навиками проведення позаурочних виховних заходів тощо.

Майбутній вчитель музики може удосконалювати свою майстерність у різних видах діяльності: творчо-пізнавальній (виконання творчих завдань, власна обробка, інтерпретація музичних творів, зокрема фольклорних), художньо-творча (участь у студентських колективах, створення фольклорних, вокальних ансамблів у школі, написання сценаріїв тощо), практично-виконавській (підготовка до педагогічної практики, самостійна підготовка музичних творів, аналіз-інтерпретація цих творів, академ-концерти тощо), ціннісно-орієнтаційній (підбір репертуару, вербальний аналіз творів з основним музичним інструментом, вокалу, музичних фольклорних творів) науково-дослідницькій (написання рефератів, творчих, дипломних робіт, участь у конференціях, фольклорно-пошукова діяльність тощо).

Реалізуючи запропонований алгоритм, студент самостійно планує будь-який вид діяльності, самостійно приймає рішення; усвідомлює мету, завдання; веде пошук елементів нових знань, які необхідні для вирішення завдання; знаходить найбільш раціональні засоби та прийоми виконання самостійного завдання; підбирає варіанти виконавської інтерпретації або створює сюжетний сценарій; виконує завдання, здійснюючи при цьому самоконтроль та самооцінку теоретичних знань та виконавських вмінь.

Особливе місце в самоосвіті належить міжособистісному спілкуванню, зазначає О.Рудницька. Воно ґрунтується на тих світоглядних, інтелектуальних, моральних, естетичних якостях, які формуються у навчально-виховному процесі за допомогою організації виховних ситуацій [1, с.178]. Наприклад, створення та діяльність студентського колективу „Троїсті музики” у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії передбачало саме таку виховну ситуацію. Робота гурту побудована на засадах міжособистісного спілкування і на художньо-творчій потребі студентів до вивчення, збереження та популяризації народної пісні, народної творчості свого краю. В основі роботи колективу – принцип самостійності й пізнавально-дослідницької (етнографічно-пошукової) діяльності, поєднання індивідуальних, групових і колективних видів роботи (запис та виконання народної музичної творчості свого регіону, висування власної інтерпретації пісні з наступним їх обґрунтуванням і доведенням, аранжування музичного твору для певного складу інструментів та голосів фольклорного гурту тощо). Учасники такого колективу мають можливість самостійно підбирати репертуар, моделювати різноманітні фольклорні дійства (колядування, шедрування, фрагменти весілля, молодіжного гуляння), реалізовувати свої музичні та творчі здібності, перевіряти комунікативні навички, підвищувати культуру спілкування, закріплювати естетичні та моральні якості тощо.

Майбутні учителі музики активно включаються й у науково-дослідницьку роботу. Одним із перших підготовчих етапів до серйозної наукової діяльності є фольклорно-пошукова (яка передбачена навчальними планами факультетів мистецтв вищих педагогічних закладів у V семестрі). При підготовці творчої роботи за результатами фольклорно-пошукової практики (III курс) кожен студент має конкретну мету, ціль та завдання щодо їх виконання. Тобто, тут поєднуються навчальна, пошуково-дослідницька та самостійна діяльність студентів. Студент самостійно досліджував, записував, аналізував, систематизував та оформлював зібраний фольклорний матеріал, маючи при цьому вже певні теоретичні знання. У роботі обов'язково повинні бути представлені усна народна творчість (легенди, приказки, прислів'я, повір'я тощо); музичний фольклорний матеріал (10-12 пісень); фрагменти або цілісні обряди, звичаї, традиції

свого краю. Робота в основному носила довільний характер і студенти мали можливість проявити свої професійні знання та творчі здібності в написанні та оформленні звіту про виконання літньої фольклорно-пошукової практики.

Ефективним видом самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів є функціонування творчих студентських колективів. Одним із таких колективів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії є театр музики та пісні „Розмай” факультету мистецтв. Це експериментальна студентська лабораторія, у якій кожен учасник не лише виконує функцію виконавця музичних творів, але й має змогу підвищувати свою професійну та педагогічну майстерність. Тобто, майбутній вчитель музики самостійно (тут також спрацьовує алгоритм самоосвітньої діяльності) готує музичний твір (робить обробку, аранжировку або створює власний музичний твір) і виступає в ролі керівника колективу. І головне в такій діяльності не цінність самого музичного твору (що також важливо), з яким працює колектив, а самоствердження особистості студента, його ролі як диригента, керівника, організатора. У такій діяльності реалізується особистісне досягнення, активізується творчий потенціал особистості, що стає запорукою успіху і віри у власні сили майбутнього вчителя музики.

Висновки... Таким чином, самоосвіта у навчально-виховному процесі сучасного вузу складається і розвивається як глибоко вмотивована діяльність, як цілісний процес, обумовлений потребами та інтересами особистості. Тому самоосвітня діяльність виступає важливою і необхідною умовою виховання особистості майбутнього вчителя музики.

Список використаних джерел і літератури:

1. Галузінська М. Г. Самоосвіта – один із шляхів підвищення професійної майстерності педагога : навч. посіб. / М. Г. Галузінська. – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – 92 с.
2. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна]. – [2-ге вид., допов. і перероб.] – К. : Вища шк, 2004. – 422 с.
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2005. – 360 с.
4. Теплова О. Ю. Формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02. „Теорія та методика навчання” / О. Ю. Теплова. – К., 2005. – 20 с.
5. Сегеда Н. А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання” / Н. А. Сегеда. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.
6. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
7. Буряк В. К. Формування у школярів потреби у самоосвіті : / В. К. Буряк // Рідна школа. – 2000. – № 9. – С. 55–57.
8. Рудницька О. П. Мистецька освіта і особистість / О. П. Рудницька // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти : матеріали Міжнар. наук. конф. 16-17 трав. 2000 р. / за ред. С. О. Сисоевої і О. Г. Романовського. – Харків : ХДПУ, 2000, – 430 с.
9. Бухлова Н. В. Організація самоосвітньої діяльності учнів / Н. В. Бухлова. – Харків : Основа, 2003. – 64 с. – (Серія „Бібліотека ж-лу „Управління школою”, Вип. 6).

Анотація

Г.В.Яківчук

Самообразовательная деятельность как условие воспитания личности будущего учителя музыки

В статье рассматривается проблема воспитания личности учителя музыки на факультетах искусств, где самообразовательная деятельность выступает как один из основных компонентов этого процесса.

Ключевые слова: *самообразование, самообразовательная деятельность, личность будущего учителя музыки, воспитание.*

Summary

H.V.Yakivchuk

Self-Educational Activity as a Condition of Education of Personality of the Future Music Teacher

The problem of education of personality of a music teacher in the arts faculties, where self-educational activity serves as a key component of this process is studied.

Key words: *self-education, self-educational activity, personality of the future music teacher, education.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.